

Sárkány: A kategóriák [Sárkány: Kant's Metaphysical] –

<https://doi.org/10.59531/ots.2024.2.2.125-132>

- 125 -

A KATEGÓRIÁK METAFIZIKAI DEDUKCIÓJA [KANT'S METAPHYSICAL DEDUCTION OF THE CATEGORIES]

SÁRKÁNY ÁLMOS

Wesley János Lelkészképző Főiskolasarkany.almos3@gmail.com

Abstract. The paper provides an insight into Immanuel Kant's transcendental philosophy, as presented in his work Critique of Pure Reason. One of the most significant questions in transcendental logic is the problem of categories. Kant presents the basic concepts of human understanding in the metaphysical deduction of the categories, while in the transcendental deduction he proves the validity of the categories. This analysis primarily focuses on the question of the metaphysical deduction, with some discussion of the concept of the thing-in-itself. Additionally, the paper presents the peculiar character and the special basic concepts of transcendental idealism.

Keywords: transcendental philosophy, transcendental idealism, the metaphysical deduction of the categories, a priori, categories, thing-in-itself

Mielőtt előrenyúlunk a kategóriatáblára, kísértést érezhetünk, hogy összevessük a kriticizmust bizonyos elméletekkel, amelyek az észkritika kidolgozása előtt vagy után adtak számot a tárgyi tapasztalat feltételeiről. Előbbihez a brit empirizmust, utóbbihoz a (kritika átértelmezésében motivált) korabeli dialektikát számíthatjuk. A történeti előzmények kiegészítésre szorulnak, mert Kant az empirizmuson kívül a hume-i szkepszissel ugyanúgy számot vetett, akárcsak a descartes-i racionalizmussal, amíg a dialektika Kanthoz köthető. Ezeket az elméleteket mégis közös nevezőre hozza, hogy mindegyikben szerepet játszanak a tapasztalat vonatkozásai, jóllehet eltérő megközelítésben, ezért megvilágíthatják a kritikát, de a tárgyszerűség kedvéért itt az empirizmusra térünk ki. Az empirizmus realista, azaz (az érzékelés bizonyosságait elismerve) magát az objektumot elérhetőnek nyilvánítja, ezért az empirizmus nem iktat be jelenséget (akárcsak a dialektikák) az Én és a Dolog közé. Locke, persze, belátja, ha az empirikus tárgyak tudattartalomként (idea) válnak hozzáférhetővé, akkor a tudásunk csupán az ideákra vonatkozik, ezért a tárgyi tapasztalatot korántsem tisztázhatjuk kielégítően (Locke, 2003, p. 595). Amennyiben a dolgok az ideltevésnek megfelelően (érzékszervi közreműködéssel) tudattartalomként állhatnak elő az elmében, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy nem fordulhatunk korlátlanul az objektumhoz. Locke nem tekintette különösebben aggályosnak ezt a körülményt, mert meg volt róla győződve, hogy az ideák megfeleltethetők a magánvaló valóságnak, a „valóság” pedig ekvivalens a behelyettesítőivel. Az, hogy az ideák „másolatként”, esetleg a dolgok befolyására állnak-e elő, ezen a ponton másodlagos. Nem fedí egészen a tényeket, amikor

Opuscula Theologica et Scientifica 2024 2(2): 125-132.

A Wesley János Lelkészképző Főiskola Tudományos Közleményei

[Scientific Journal of John Wesley Theological College]

<https://opuscula.wjlf.hu> • ISSN 2939-8398 (Online)

Sárkány: A kategóriák [Sárkány: Kant's Metaphysical] –

<https://doi.org/10.59531/ots.2024.2.2.125-132>

- 126 -

az empirizmusról olyasféle értelemben tesznek említést, mintha Locke az elmét csak tabula rasa-nak, azaz üres lapnak tekintené, ami tárgyi tartalom híján strukturálatlan lenne. Locke nem tartja teljesen passzívnak az emberi elmét, ami a tapasztalás során, mintha csak egy edényt töltenék meg, ismereteket akkumulálna, hiszen az elme asszociatív műveleteket végezhet el az ideáival. Az empirizmus tehát egyfelől realista tapasztalatteóriát, másrészt asszociációs pszichológiát tartalmaz, ahol a tárgyi tulajdonságok behelyettesítőivel asszociatív és disszociatív műveletek végezhetőek, ezért ha a tárgyszerű sajátosságokat az egyszerű ideák adják vissza, akkor a tárgy az elmében válik összetetté.

Ennyinek elégnek kell lennie ahhoz, hogy lássuk – (a látványos metodológiai eltéréstől) Kant álláspontja szerint az empirizmus a magában való dolog vonatkozásában célozhat meg ténykijelentéseket tenni. Mivel a tudattartalom végső soron a dologra irányul, így az elme magánvaló kapcsolatokat állapít meg, jóllehet a tárgyi ismeret nem lép szintézisre az öntudattal, miáltal Locke-nál a „dialektikus” jelleg közömbös. Az elmének, persze, az empirizmus nem tulajdonít teljes passzivitást, ennek ellenére az elme aktivitása alapján véve kimerül a tapasztalat úgyszólván készen kapott tárgyi ismereteinek a számbavételében. Locke-nál a szubjektum és objektum között nincs közvetítés, aminek következtében a tárgyi gondolkodás fogalmait az empirizmus egyirányúan a tapasztalatból merítheti az absztrakció és az általánosítás eszközével. Egy közismert példa parafrázisával: a biliárdgolyó, amely a biliárdasztalon beleütközik a másik golyóba, hogy mozgásba lendítse azt, világosan illusztrálja „működés” és „szenvedés”, ok és okozat kapcsolatát. Az empiristák szerint a biliárdgolyók, az asztal, az asztal zöld drapériája, illetve maga a biliárdasztal mind-mind „magánvaló objektum”, amelyek aktuális létezésében aligha kételkedhetünk, amennyiben az idevonatkozó (azaz a tárgyészlelések során megképzett) ideáink a magánvaló valóságot reprezentálják. Ahogyan a biliárdgolyó vagy a zöld bársony fogalmára sem tehetünk szert a közvetlen tapasztalat bizonyosságaitól eltekintve, ugyanúgy az okság kategóriáját is a tapasztalati tényállásból képezzük meg. Az absztrakciónak és az általánosításnak tehát azt kell kifejeznie, hogy a másikkal ütköző biliárdgolyó izolált észleletéből merítjük a kauzalitást, utána pedig feltesszük, ennek egyéb esetekben is érvényesnek kell lennie. Kant éles szemmel veszi észre, hogy a tárgyészlelés tartományában megnyilvánuló összefüggéseknek az empirikus általánosítása elégtelen az okság és a vele egyenértékű törvényszerű kapcsolatok igazolására. Maga az észlelés tudniillik csak arról tudósít, az egyedi esetekben ilyen és ilyen objektív kapcsolat érvényesül, amíg az indukció nyitva tartja az elvi lehetőséget, hogy a kapcsolatnak ellentmondó esetekben ütközzünk, ezért az induktív általánosítás sohasem lehet elégséges a törvényszerű kapcsolatok kimutatására. A törvényszerűként rögzített kapcsolatokat (a racionális tudományfilozófiai tradíció talaján) szigorú általánosság és szükségszerű érvényesség jellemzi, ami az induktív általánosítás nyomán igazolhatatlan, mert az indukció azt mutatja meg, hogy az egyes izolált esetekben érvényesek az objektív

Opuscula Theologica et Scientifica 2024 2(2): 125-132.

A Wesley János Lelkészképző Főiskola Tudományos Közleményei

[Scientific Journal of John Wesley Theological College]

<https://opuscula.wjlf.hu> • ISSN 2939-8398 (Online)

kapcsolatok. Kant ezért arra a meggyőződésre jut, hogy a kapcsolatokat nem a magánvaló valóságból képezzük. Az észkritika döntés előtt állt, és Kant csak az egyik alternatíva mellett hozhatott döntést. Vagy azt állítjuk, hogy a kategória a magánvaló valóság értelmében állapít meg objektív kapcsolatokat, mely esetben nem látható be, hogy az empirikus gondolkodás miért van ráutalva törvényerejű elvekre. Vagy pedig azt mondjuk, hogy az értelmi kategóriák az érzetanyagok elrendezésére való formák, miáltal már belátható, hogy a gondolkodás miért hagyatkozik (az oksághoz hasonló) általános elvekre, amelyek nyomán az empirikus jelenséget, nem pedig a magánvaló „valóságot” ismeri meg a szubjektum. Az empirizmus a magában való dolog értelmében állapíthat meg kapcsolatokat (jóllehet Locke kételkedik a kimerítő jellegű lényegmegismerésben), mert az ideák a magánvaló valóság tényállásait adják vissza. Kantnál ez az alternatíva elfogadhatatlan, mert a természetben megmutatkozó szabályszerűségek szükségszerű és általánosan érvényes tételeit nem vezethetjük le maradéktalanul a tárgyi tapasztalatból, ezért arra a megokolásra jut, hogy a kapcsolatok elveit maga az értelem viszi bele az empirikus anyagba. A transzcendentális dedukció ezért megfordítja az empirikus gondolkodásban és a tárgyi tapasztalatban szerepet játszó kategóriák bemutatását, hogy az értelmi apparátus a priori elemeként rögzítse azokat. Az, hogy Kant a kategóriák empirikus dedukcióját tulajdonítja az empirizmusnak, amit az észkritika elutasít, kiviláglik az idevágó megjegyzéséből, ezért furcsának tűnhet, ha elismerően szól a „hírneves” Locke-ról. Az empirizmus ugyanis félreismeri a kategóriák természetét, amennyiben tényismeretekből vezeti le azokat, sőt, az „empirikus dedukció” Kant felfogásában a kritikai reflexió elmulasztásával magyarázható. Kant álláspontján Locke tévedése mégis természetszerű tévedés, amelynek nem jutott el a felismeréséig, sem pedig a leküzdéséig, jóllehet már belátni engedi, hogy a kategória az empirikus vonatkozásokon túl „semmi”, ezért a tárgyi ismeretszerzésen kívül nem ruházható fel jelentőséggel, ami, persze, közelebb áll Kant álláspontjához. Locke-nak ugyan a szemére veti, hogy az empirikus dedukcióval egyáltalán nem járt el konzekvensen, mert a kategóriákkal „túlmerészkedett” a lehetséges tapasztalat határain, mégis jelentősnek tartja az indítványait. Kant ezért elismeréssel szól Locke-ról, ami arra utal, hogy az empirizmus tartósan motiválta a kritikát (Kant, 2009, p. 135-141).

A kategóriák leginkább a közvetlen tárgyi tapasztalat egyfajta alkatrészeként tűnnek elő, hogy tudatosuljanak (reflexíve) az Énben. Mi több, maga Kant hívja fel a figyelmünket arra, hogy ezen az úton, azaz véletlenszerű és esetleges próbálkozások révén, számos kategóriát lehetséges felkutatnunk. Módszertani vezérfonal hiányában azonban nemcsak a kategóriák maradéktalanul kitölthető lajstroma (kategóriatábla) marad homályban, de a kategóriák a priori eredete is, ahogyan Kant Locke-nál gyanította. A köznapi tapasztalás, ami (az empirizmussal karöltve) a kategóriát a magánvaló valóság kapcsolataként érti meg, eszerint illetéktelen a kategóriák felfedésében, ezért a „tisztá” értelmi kategóriák spekulatív bemutatása (metafizikai és transzcendentális dedukciója) mindinkább elrugaszkodik a

Sárkány: A kategóriák [Sárkány: Kant's Metaphysical] –

<https://doi.org/10.59531/ots.2024.2.2.125-132>

- 128 -

köznapi bizonyosságainktól. Az empirikus Én a köznapi hozzáállásában naiv befogadással tekinthet a tárgyra, amelyre elmefüggetlen adottságként utalhat vissza, mert a kategóriális kapcsolatokat magában való kapcsolatoknak ismeri fel. Az analitikában azonban tisztázódik, hogy a tulajdonképpeni tárgytapasztalat az értelem és szemlélet szintézisében áll elő, ezért a jelenséget, nem pedig a tárgyat és magánvaló kapcsolatait ismerjük meg, miáltal fény derülhet arra, ami szerint az értelem kategóriális állománya nem származik a tapasztalatból. Ennélfogva a transzcendentális analitikában Kantnak kettős feladatot kell egyidejűleg megoldania. Egyfelől a metafizikai dedukcióval rá kell mutatnia az empirikus gondolkodásban és a tapasztalati ismeretszerzésben szerepet játszó a priori kategóriáknak a sajátos rendjére az értelmi állományban, amíg a transzcendentális dedukcióval magyarázatot kell adnia a tapasztalati érvényességük kérdésére is. A kategóriák felmutatásának a mozzanatát ezért a kategóriák érvényességének a magyarázata egészíti ki. Eddigi fejtegetéseink során csupán utaltunk arra, hogy a kategóriák a szemléletes benyomások szintézisét vezérelve (a szintézist meghatározó tiszta fogalomként) (objektív) empirikus ítéleteket [állításokat] tesznek lehetővé, mert az empirikus ismeret kategória és érzetanyag olyan egysége, amely kijelentésítélettel fejezhető ki. A kategória az, ami a tárgy szemléletét per definitionem az ítéletformára vonatkoztatva határozza meg. Kant bevezető példájánál a „minden test osztható” kijelentés kategorikus ítélet, mert az ítélet, a logikai funkciója szerint, kifejezetten a szubjektum (alany) és predikátum (állítmány) viszonyára van tekintettel. Az értelem pusztán logikai használatában azonban meghatározatlan, hogy az ítélet melyik komponense az alany, és melyik az állítmány, mert a kijelentést „az oszthatók némelyike test” ítéletté alakíthatjuk át. A tárgynak mint tárgynak a szubsztancia (egységkategória) fogalma alá rendelt szemlélete segítségével mégis meghatározható, hogy a test „empirikus szemléletét mindig szubjektumként kell tekintenünk” (Kant, 2009, p. 143). Az értelmi egység megteremtésének a funkcióját tehát ugyanennek a mintájára gondolja el az észkritika, amely választ adhat arra, „hogyan lehetnek objektív érvényűek a gondolkodás szubjektív feltételei” (Kant, 2009, p. 138). Mivel a gondolkodás az ítéletekben egységesítheti a kategóriális szintézisben megképződő ismereteket, ezért, ha ismerjük a kijelentésítéletek alapját képező logikai ítéletfunkciókat, amelyekben a gondolkodás műveletei végbemennek, akkor kézenfekvőnek tűnik az a priori kategóriákat az ítéletekből merítenünk. Kant ezért nem habozik az ítéletfunkciók osztályaiból származtatni a kategóriákat, hogy kategóriatáblát állítson össze, miáltal teljesül a követelmény, miszerint az értelmi állomány részét a kategóriák képezik. Sommás értékelése szerint a (kizárt harmadik elvén és a vele ekvivalens kizárt ellentmondáson alapuló) logika, amely az ítéleteket a tartalmi meghatározottságukra való tekintet nélkül teheti vizsgálat tárgyává, Arisztotelész óta ugyan szinte alig haladt előre, Kant mégis az ítéletek korabeli felosztásából indulhat ki. Kant, persze, jogosan vetette fel, hogy a kijelentésítélet, amely kielégíti az ítéletekkel szemben támasztott logikai követelményeket, magában véve igazolatlan, mert a

Opuscula Theologica et Scientifica 2024 2(2): 125-132.

A Wesley János Lelkészképző Főiskola Tudományos Közleményei

[Scientific Journal of John Wesley Theological College]

<https://opuscula.wjlf.hu> • ISSN 2939-8398 (Online)

logika elvonatkoztat az ítéletek tartalmától. Az „igazság kritériuma” eszerint túllép az „igaz” ítéletekkel szemben megkövetelhető logikai feltételek teljesítésén, mert az ítéletnek meg kell felelnie az empirikus tapasztalatban megmutatkozó tárgyi ismérveknek is. A logika ekképpen az ismereteink formális megítélésére szolgáló kánon, nem pedig a megismerés eszköze (Kant, 2009, p. 107). A kritika radikalizmusa ezért nem annyira a formális logikának a „tartalmi” logikát anticipáló korlátozásán mérhető le, mint inkább az ítéletfunkcióknak (a kategóriális szintézissel) a tapasztalatra való ráutalásán, miközben az észkritika mégis fenntartja a formális és a transzcendentális logika közti kölcsönös hasonlóságot.

Kant tehát az ítéletfunkciók négy bázisosztálya (kvantitás, kvalitás, reláció, modalitás) alapján pontosan annyi a priori kategóriát állapít meg, ahány ítélet trichotomikus felosztásokkal kimutatható. Az ítéletfunkciók számbavétele mindazonáltal különbözik a szokványosnak tartott logikai felosztásoktól. Ha nem maga Kant hívná fel a figyelmet számos különbségre, melyeket érdekes módon inkább alkalmilag feszeget, akkor is felmerülnének lényeges eltérések, amelyek leginkább talán a reláció osztályát érintik. A reláció három ítéletformájából következik az inherencia és szubsztancia (szubsztancia és akcicens), a kauzalitás és dependencia (ok és okozat), valamint a kölcsönviszony (kölcsönhatás) fogalma. Utóbbiak a megmaradási tételeknek, az okság elvének, illetve a tömegvonzás (gravitáció) tételének feleltethetők meg (Röd, 1996, p. 62). Mindehhez Kant azt a megjegyzést fűzi hozzá, amely szerint „minden tiszta értelmi fogalom felfedésének” a priori módon (az ítélőerő vezérfonalán) szükséges a kategóriák kimerítő felsorolásait eredményeznie. A reláció osztályának az ítéletformáiból, a kategóriatáblán, az alábbiak szerint következnek a fogalmak: a kategorikus ítélet szubjektum és predikátum viszonya, aminek a szubsztancia és akcicens felel meg; a hipotetikus ítélet két ítélet viszonya mint az alap és következmény relációja, amelyből a kauzalitás és dependencia kategóriáját származtatjuk. A diszjunktív ítéletnél pedig az ismerettartomány felosztott egységén belüli (egymást kizáró) részítéletekből a kölcsönviszony származik, mert az egymást kölcsönösen kizáró (igaz és hamis) részítéletek összessége révén adódik az ismerettartomány totalitása. Kant, persze, számol vele, hogy a kölcsönhatást nem deriválhatjuk olyan evidensen az ítéletfunkcióból, mint a megelőző két kategóriát, ezért a kölcsönviszony fogalmát igyekszik pontosabban megvilágítani (Kant, 2009, p. 121-122). A kölcsönös befolyásként értett kölcsönviszony tudniillik nem következik olyan egyértelműen a diszjunktív ítéletből. Sokkal fontosabb, hogy a reláció ítéletosztályának trichotomikus felosztása sem korrekt. Ezért számos értelmezésnél vetődik fel, hogy az ítéletosztályt Kant éppen azoknak a kategóriáknak a szempontjából osztja fel kategorikus, hipotetikus és diszjunktív ítéletfunkcióra, amelyeket a priori kellene bemutatnia (Röd, 1996, p. 64). A korrekt felosztás a következő lenne: az osztályt feloszthatjuk nem összetett (kategorikus) és összetett

ítéletekre, ahol az utóbbiakat oszthatjuk fel hipotetikus és diszjunktív (illetve konjunktív) ítéletfunkcióra (Röd, 1996, p. 62). A kritika mellett mégis le kell szögezni, hogy az osztály(ok) felosztása nem kijelentéslogikai aspektusból történik, hanem transzcendentálisan, jöllehet ez az interpretáció sem mentesül bizonyos nehézségektől (Röd, 1996, p. 63). Kant leginkább azt tartotta szem előtt, hogy a kategóriák viszonyában az empirikus fogalmak szubordináltak legyenek, hasonlóan a fenti példához, ahol a test fogalmát a szubsztanciához soroltuk. Mindez kapcsolatba hozható azzal a problémával, amely szerint a szemlélet egyedi tényállásoknak megfelelő érzeteket közvetít, amíg az ítélőerő az empirikus adatokat általános fogalmi szabályoknak rendeli alá. A trichotomikus felosztás, a kategóriaosztályokon belül, szintúgy nem várt következményeket implicál. Kant szerint „érdekes megjegyzésekre” ad okot, hogy az első és második kategória szintézisének tűnik a harmadik. Így például a kölcsönviszony „egymást kölcsönösen meghatározó szubsztanciák kauzalitása”, ahogy „végül a szükségszerűség” pontosan „az a létezés, mely már a pusztán lehetőség által adva van” (Kant, 2009, p. 130). Mivel a jelzett inherens összefüggés a kategóriaosztályok mindegyikére kiterjed, ezért érthető, ha Kant ad hoc közbevetései főként azoknak kelthetik fel az érdeklődését, akikben gyanút ébreszt a kategóriatábla. Amennyiben elismerjük, hogy a kategóriaosztályok utolsó tagja az előző kettő révén definiálódik, akkor összeütközünk azzal a feltétellel, ami szerint a kategóriatábla nem tartalmazhat kategóriákból derivált tagokat. Kant, persze, nem tagadja, hogy a kategóriaosztályok harmadik tagja összefüggésben állhat az előző két kategóriával, azonban az összekapcsolásnak a lehetőségét mégsem magyarázhatjuk a megelőző két terminussal. Következésképpen azt az idevágó megfontolást olvashatjuk az első Kritikában, hogy „bár az ok fogalmát összekapcsolhatom a szubsztancia fogalmával, ez a kapcsolat még nem teszi érthetővé számomra a hatást, vagyis azt, miként válik egy szubsztancia egy másik szubsztancián belüli valaminek az okává” (Kant, 2009, p. 130). A harmadik terminus eszerint nem „pusztán levezetett fogalom”, hanem a „tisztá értelem alapfogalma” (Kant, 2009, p. 130). A harmadik kategória tehát az értelem önálló művelete nyomán kapcsolódhat össze az előző kettőben, miáltal Kant abszolváltnak tekinti a feltételt, ami szerint a kategóriák az ítéletfunkciókból származnak.

A kategóriák tábláját mindmáig számos oldalról érték támadások, és okkal kérdőjelezhetnénk meg azt a szisztematikus jelentőséget, amelyet Kant tulajdonított az értelmi kategóriák elvileg teljes számbavételének. A támadások ma általában arra összpontosítanak, hogy a kategóriatábla a korabeli logikától függ, ennél fogva a kategóriák táblázata e logika elavulásával ugyancsak érvénytelenné válik. Az észkritika azonban kielégíti a gondolkodás rendszerező tendenciáinak igényét, ami elveszi a bírálókat élet abban a tekintetben, hogy joggal tételezhetünk olyan struktúrát, amelyen az empirikus gondolkodás alapul (Boros, 2018, p. 102). Sokkal jelentősebb mozzanat, hogy a magában való dolog elgondolhatósága szintén problémát vet fel. Kant textusából kitűnik, hogy a

Sárkány: A kategóriák [Sárkány: Kant's Metaphysical] –

<https://doi.org/10.59531/ots.2024.2.2.125-132>

- 131 -

magában való dolog felveheti a plurálist, ezért magukban való dolgokról esik szó. Kant leginkább a szövegekörnyezet, az érthetőség kedvéért tehet említést a magukban való dolgokról, elvégre a magában való dologra nem alkalmazhatunk kategóriákat, ezáltal, persze, a mennyiség- és a létkategóriát sem. Mindez kevésbé tűnik rejtélyesnek, ha szem előtt tartjuk, hogy az analitika az értelem és szemlélet szintézisére (vagyis a jelenségek tartományára) reflektál, amíg a magában való dolog egyszerűen túl van a szintézis határain. Az észkritika azonban elkülöníti az elgondolt tárgyak képzeteit (azaz az elgondolt tárgyak megjelenítéseit) az empirikus képzetektől, ahogyan köznapian sem tévesztjük össze az empirikus képzeteket az egyéb képzetekkel. Az egyetlen alternatíva, amelyet Kant elfogadhat, ha az empirikus képzeteket a szemlélet (receptív) képességéig vezetjük vissza, vagyis hogy az érzetek materiális tartalmát a magában való ismerettárggyal hozzuk összefüggésbe. Kant kétértelműen fejezi ki magát, amikor leszögezi, hogy a magában való dolog „afficiálja” a szemléletet, mert itt nem alkalmazható a kauzalitáskategória, a szemléleti tartalmat mégis a magában való dologgal hozza kapcsolatba. Az értelem és szemlélet alkotja a tapasztalat lehetőségfeltételét, nem pedig a magában való dolog, Kant ezért jóval precízebb, amikor kijelenti, hogy a jelenségek (empirikus képzetek) meghatározatlan alapjaként az ismerettárgyat kell elgondolnunk. Márpedig ha az analitika keretein belülre kényszerülünk, akkor a magában való dolog elmefüggetlen fennállása már mérlegelhetetlen, ezért csak annyit állíthatunk, hogy az érzéki sokféleséghez a transzcendentális tárgyat kell hozzárendelni (Kant, 2009, p. 269). A transzcendentális tárgy (magában való dolog) eszerint olyasféle tárgy, amelynek csak meghatározott előfeltevések mellett tulajdoníthatunk elméleti jelentőséget, jóllehet Kant igyekszik meghaladni e terminussal az analitika kereteit. Ha abban a hiszemben akarjuk olvasni az analitikát, mely szerint a transzcendentális tárgy (=X) az értelem korrelatív fogalmaként adódhat, akkor könnyen fennakadunk Kant ad hoc közbeszúrásán, miszerint „nem tudhatjuk”, hogy a tárgy vajon „megszűnik-e az érzéki szemlélettel együtt, vagy fennmarad akkor is, ha emezt kiküszöböljük” (Kant, 2009, p. 295). Kant tehát nem zárja ki a magában való dolog elmefüggetlen létezését, aminek az ellenőrzése sem áll a módunkban, mert a transzcendentális tárgyat a megismerőképességektől függetlenül nem vehetnénk szemügyre. A plauzibilis javaslat, ha elismerjük, hogy a magában való dolog per definitionem tapasztalat-transzcendens tárgy, amelyet lehetetlen a kellő határozottsággal tanúsítanunk (amiként az elmefüggetlen létezését sem zárhatjuk ki). Az empirikus tárgyak (jelenségek) ugyanis az értelem és szemlélet szintézisével jelennek meg a számunkra, amíg a magában való dolog túl van a szintézis elvi határain.

Opuscula Theologica et Scientifica 2024 2(2): 125-132.

A Wesley János Lelkészképző Főiskola Tudományos Közleményei

[Scientific Journal of John Wesley Theological College]

<https://opuscula.wjlf.hu> • ISSN 2939-8398 (Online)

Sárkány: A kategóriák [Sárkány: Kant's Metaphysical] –

<https://doi.org/10.59531/ots.2024.2.2.125-132>

- 132 -

IRODALOMJEGYZÉK

- [1.] Boros, J. (2018): Immanuel Kant. – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [2.] Kant, I. (2009): A tiszta ész kritikája. – Atlantisz, Budapest.
- [3.] Locke, J. (2003): Értekezés az emberi értelemről. – Osiris, Budapest.
- [4.] Röd, W. (1994): Az újkor dialektikus filozófiája I. – Latin Betűk, Debrecen.
- [5.] Szegedi, N. (2007): A magában való dolog fenomenológiája. – L'Harmattan, Budapest.

Összefoglaló. A dolgozat betekintést nyújt Immanuel Kant transzcendentális filozófiájába, amelynek az alapjait A tiszta ész kritikája c. művében fektette le. A transzcendentális logika egyik legjelentősebb feladata a kategória-probléma megválaszolása. Kant a kategóriák metafizikai dedukciójában az emberi megismerés alapfogalmait mutatja be, amíg a transzcendentális dedukcióban a kategóriák érvényességét igazolja. Az elemzés a metafizikai dedukció problémájára fókuszál, miközben kitér a magában való dolog fogalmára. A dolgozat a transzcendentális filozófia sajátos karakterét és alapfogalmait mutatja be.

Opuscula Theologica et Scientifica 2024 2(2): 125-132.

A Wesley János Lelkészképző Főiskola Tudományos Közleményei

[Scientific Journal of John Wesley Theological College]

<https://opuscula.wjlf.hu> • ISSN 2939-8398 (Online)